

Γεώργιος Χορτάτσης, «Ερωφίλη»

Επιμέλεια: *Νικολίνα Κουντουρά*

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΧΟΡΤΑΤΣΗΣ

Ερωφίλη

Στο παρακάτω απόσπασμα από την τραγωδία του Γεωργίου Χορτάτση Ερωφίλη συνομιλούν οι δύο πρωταγωνιστές και δίνουν υπόσχεση παντοτινής αγάπης. Μια σύντομη αναδρομή στην ερωτική τους ιστορία θα σας βοηθήσει να κατανοήσετε τη συναισθηματική τους ένταση: ο Πανάρετος και η βασίλοπούλα Ερωφίλη ήταν φίλοι από παιδιά. Καθώς μεγάλωναν το αίσθημά τους εξελίχθηκε σε έρωτα, χωρίς να γνωρίζει και να εγκρίνει ο βασιλιάς τη σχέση τους. Ύστερα από νικηφόρο πόλεμο εναντίον των Περσών εισβολέων, στον οποίο διακρίθηκε ο Πανάρετος, ο δεσμός των δύο νέων ολοκληρώθηκε «με όρκους και δαχτυλίδι», όπως εξομολογείται μυστικά ο Πανάρετος στον φίλο του Καρπόφορο, στην πρώτη πράξη του έργου. Στο μεταξύ ο βασιλιάς δέχεται προξενιές από τους βασιλιάδες της Μικράς Ασίας και της Περσίας και αποφασίζει να παντρεύει την κόρη του με τον ισχυρότερο. Η Ερωφίλη αρνείται το γάμο, με την πρόφαση ότι δεν θέλει να φύγει μακριά του. Η αγωνία της για το μέλλον κυριαρχεί στη δεύτερη πράξη, γι' αυτό εμπιστεύεται τον πόνο της στην παραμύδια της. Στην τρίτη πράξη, στο απόσπασμα που επιλέγουμε, ο ίδιος ο Πανάρετος, σταλμένος από το βασιλιά, μεταφέρει στην Ερωφίλη το μήνυμα του βασιλιά για τις προξενιές, ενώ παράλληλα της μιλά με θέρμη για τον έρωτά του αλλά και για το φόβο του μήπως τη χάσει.

ΕΡΩ. Τόσες δεν είναι οι ομορφιές, τόσα δεν είν' τα κάλλη,
μα τούτο εκ την αγάπη σου γεννάται τη μεγάλη.

Μα γή¹ όμορφη 'μαι γη άσκημη, Πανάρετε ψυχή μου,
για σέναν εγεννήθηκε στον κόσμο το κορμί μου.

150

ΠΑΝ. Νερό δεν έσβησε φωτιά ποτέ, βασίλισσά μου,
καθώς τα λόγια τα γροικώ² σβήνουνσι την πρικιά³ μου.

Μ' όλον ετούτο, αφέντρα μου, μα την αγάπη εκείνη,
που μας ανέθρεψε μικρά, και πλια παρ' άλλη εγίνη
πιστή και δυνατότατη σ' εμένα κι εις εσένα,

155

και τα κορμιά μας σ' άμετρο⁴ πόθο κρατεί δεμένα,
περίσσα⁵ σε παρακαλώ ποτέ να μην αφήσεις
να σε νικήσει ο βασιλός, να μ' απολησμονήσεις.

ΕΡΩ. Οϊμένα⁶, να 'βρω δε μπορώ ποιάν αφορμή ποτέ μου
σου 'δωκα στην αγάπη μου φόβο, Πανάρετέ μου,
να πιάνεις τόσα δυνατό, σα να μηδέ γνωρίζεις
το πώς το νου και την ψυχή και την καρδιά μου ορίζεις.

160

Έρωτα, απείς⁷ τ' αφέντη μου τ' αμμάτια⁸ δε μπορούσι
Πόσα πιστά και σπλαχνικά τον αγαπώ να δούσι⁹,
μια απού τσι σαΐτες σου φαρμάκνεψε και ρίξε

165

¹ γη: είτε

² γροικώ: ακούω

³ πρικιά: πίκρα

⁴ άμετρο: άμετρητο

⁵ περίσσα: πολύ

⁶ οϊμένα: αλίμονο

⁷ απείς: αφού

⁸ αμμάτια: μάτια

⁹ δούσι: δουν

μέσα στα φυλλοκάρδια μου και φανερά του δείξε
 με τον πρικό μου θάνατο πως ταίρι του απομένω
 και μόνο πως για λόγου του στον Άδη κατεβαίνω.
ΠΑΝ. Τούτο ας γενεί σ' εμένα ομπρός, φόβο κιανένα αν έχω
 στον πόθο σου, νεράιδα μου, γή αν έν' και δεν κατέχω 170
 πως μήδ' ο θάνατος μπορεί να κάμει να σηκώσεις
 τον πόθο σου από λόγου μου κι αλλού να τότε δώσεις.
 Μα δεν κατέχω ποια αφορμή με κάνει και τρομάσσω,
 το πράμα, που στο χέρι μου κρατώ σφικτά, μη χάσω,
 κι εκείνο, αφού παρηγοριά πρέπει να μου χαρίζει, 175
 τσ' ελπίδες μου τσ' αμέτρητες σε φόβο μου γυρίζει.
ΕΡΩ. Τούτο 'ναι αφού το ξαφνικό μαντάτο που μας δώσα,
 μα μην πρικαινομέστανε¹⁰, Πανάρετέ μου, τόσα,
 γιατί ουρανός, αφού 'χαμε κι εσμιζαμεν αντάμι¹¹,
 να στέκομε παντοτινά ταίρια μάς θέλει κάμει 180
 Τον ουρανό, τη θάλασσα, τη γη και τον αέρα,
 τ' άστρα, τον ήλιο το λαμπρό, τη νύκτα, την ημέρα,
 παρακαλώ ν' αρματωθού, να 'ρθουν αντίδικά¹² μου,
 την ώρα οπ' άλλος θέλει μπει πόθος εις την καρδιά μου.

[16^{ος} αι.]

ΒΙΤΣΕΝΤΖΟΣ ΚΟΡΝΑΡΟΣ

Ερωτόκριτος

ΑΡΕΤΟΥΣΑ

Λέγε του · «Να, και βάλε το εις το δεξό σου χέρι,
 σημάδι πως, ώστε να ζω, είσαι δικό μου Ταίρι. 1465
 Και μην το βγάλεις από 'κει, ώστε να ζεις και να 'σαι,
 φόρει το, και όπ' σου το 'δωκε, κάμε να τση θυμάσαι.
 Κι ο Κύρης μου αν το βουληθεί να πάρει τη ζωή μου,
 και δε μ' αφήσει να χαρώ, σα θέλει η όρεξή μου, 1470
 φύλαξε την Αγάπη μας, κι ας είσαι πάντα ως ήσου',
 και με το δακτυλίδι μου πέρασε τη ζωή σου.
 Τούτο για 'δά είναι ο Γάμος μας, και τούτο μας - εσώνει,
 κάθε καιρό ό,τι ετάξαμεν, τούτο το φανερώνει
 Κι α' δε θελήσει η Μοίρα μας να σμιζομεν ομάδαι, 1475
 η ψη σου ας έρθει να με βρει χαιράμενη στον Άδη.

¹⁰ πρικαινομέστανε: πικραινόμαστε

¹¹ αντάμι: μαζί

¹² αντίδικα: αντίπαλα

Πάντα σε θέλω καρτερεί, ζώντας, κι αποθαμένη,
γιατί μια Αγάπη μπιστική στα κόκκαλα απομένει.
Μην τα λογιάζεις και ποτέ, σ' ό,τι μου κάνει ο Κύρης,
άλλος κιανείς, μόνον εσύ να μου 'σαι νοικοκύρης.» 1480

ΠΟΙΗΤΗΣ

Τη χέρα ειγράτειεν εις τ' αλλού, όση ώρα τα μιλούσαν,
και ποταμόν τα μάτια τως και βρύσιν εκινούσαν.
Στα κίντυνα ο Ρωτόκριτος, που ευρίσκετο, και Πάθη,
παρηγοριά του δώκασι τούτ' όλα κι ανεστάθη,
κ' επλήθυνεν η ολπίδα του, και βέβαιο το εθάρρει, 1485
πως η Αρετή άλλον παρ' αυτόν Άντρα δε θέλει πάρει.
Και προς τη χέρα τση θωρεί και βαρυστενάζει,
κι απόκει αρχίζει να μιλεί, και δάκρυα κατεβάζει.

ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΣ

«Καλώς το 'πιάσε η χέρα μου το μαρμαρένιο χέρι,
κείνο που ολπίδα μου 'δωκε, το πως σε κάνω Ταίρι. 1490
Σημάδι πεθυμητικό της αναγάλλιασής μου,
παρηγοριά και θάρρος μου, και μάκρος τση ζωής μου.
Χέρα που δίχως να μιλεί, σωπώντας μού το τάσσει
εκείνον οπού ετρώμασσαν ο νους μου, μην το χάσει.
Χέρα που επιάσε το κλειδί, και μ' όλο το σκοτίδι, 1495
ήνοιξε τον Παράδεισον, και τσ' Ουρανούς μού δίδει.»

[16^{ος} αι.]

ΣΑΙΞΠΗΡ

Ρωμαίος και Ιουλιέτα

ΡΩΜ. Κυρά μου, μα το ευλογημένο αυτό φεγγάρι
που ασημοβάφει τις κορφές των δέντρων –
ΙΟΥΛ. Όχι , μην παίρνεις όρκο στο φεγγάρι, το άστατο,
που με τον μήνα αλλάζει κάνοντας το γύρο του,
μήπως κι η αγάπη σου αλλάζει σαν κι αυτό.
ΡΩΜ. Σε τι να σου ορκιστώ;
ΙΟΥΛ. Μην ορκιστείς καθόλου · ή, αν θέλεις,
ορκίσου στον χαριτωμένον εαυτό σου,
που 'ν' της λατρείας μου ο θεός, να σε πιστέψω.
ΡΩΜ. Αν η καρδιά μου, αγάπη μου—
ΙΟΥΛ. Άσε, μην ορκιστείς. Μ' όλη μου τη χαρά για σένα,
δε χαιρόμαι τη συμφωνία μας τούτη απόψε:

πολύ 'ρθε ορμητικά, πολύ αναπάντεχα, πολύ άξαφνα ·
πολύ σαν αστραπή, που χάνεται προτού
να ειπείς αστράφτει. Καληνύχτα, αγάπη μου!
Μπορεί τούτ' το μπουμπούκι της αγάπης μας
να 'ναι όμορφος ανθός όταν ξανανταμώνουμε.
Καλή σου νύχτα, καληνύχτα! Κι η γλυκιά γαλήνη
που νιώθω στην καρδιά μου και δικιά σου ας γίνει!

ΡΩΜ. Ω! θέλεις να μ' αφήσεις έτσι απρηγόρητον;
ΙΟΥΛ. Σαν τι παρηγοριά θέλεις ετούτ' τη νύχτα;
ΡΩΜ. Σού 'δωσα την πίστη μου αγάπη, δώσ' μου τη δικιά σου.
ΙΟΥΛ. Εγώ σ' την έδωσα προτού μου την ζητήσεις ·
και πάλι θα 'θελα να 'ταν δικό μου χτήμα.
ΡΩΜ. Να μου την πάρεις θέλεις; Και γιατί καλή μου;
ΙΟΥΛ. Για να φανώ απλοχέρα να σ' την ξαναδώσω.
Μα κάνω ευχή για κάτι που έχω δα: η απλοχεριά μου
έχει της θάλασσας την άπλα, και η αγάπη μου
το βάθος της · όσο περσότερη σου δίνω,
τόσο περσότερη έχω, τι άπειρα είναι και τα δυό.
(Φωνή της παραμάνας από μέσα.)
Κάποιον ακούω μέσα · χείρε, αγάπη μου ακριβή!
—Αμέσως παραμάννα μου!— Γλυκέ Μοντέγο,
να 'σαι πιστός. Περίμενε λιγάκι, θα ξανάρθω. (Βγαίνει.)
ΡΩΜ. Ευλογημένη, ευλογημένη νύχτα! Πώς φοβάμαι,
μην, όντας νύχτα, όλ' αυτά είναι μόνον όνειρο
πάρα πολύ γλυκό για να 'ναι αλήθεια.

[1594-1595]

Καταλόγια

Η ταπεινή καρδούλα μου πολύν καλόν σε θέλει,
αφέντη τετραλύγιστε και βεργαναλεμένη ·
νομίζω μάγια μ' έκαμες και πάντα σε θυμούμαι.
Πού μ' εύρε, πού μ' εκόλλησεν η περισσή σου αγάπη;
Εσέβην κι ετυλίχτηκεν στα φύλλα της καρδιάς μου,
εσέβην κι εριζώθηκεν κι εγέμισεν τα φύλλα ·
και ήλθασιν οι γείτονες και εσυμβούλευσάν με,
και όλοι βουλή μ' edώκασιν να σε απολησμονήσω.
Κι εγώ απεκρίθην και είπα τους κι εκατηγόρησά τους:
εσείς πολλά αγαπήσετε την αποχωρισιά μας,

60

δι' αυτό με συμβουλευτέ να τον ελησμονήσω ·
μαχαίρια και αν με κόφτουν¹³, πριόνια και αν με πριονίζουν,
ως πότε ζω και φαίνομαι, τον αγαπώ ουκ αρνούμαι.

70

...

Τρεις χρόνους κι αν μ' εβάλασιν στα σίδερα δι' εσένα,
Τρεις ώρες να μ' εφάνησαν¹⁴ εκ την πολλήν σου αγάπην.
Όχι, κυρά, διά φιλιάν ή τίποτε άλλον φόβον
ή να ειπής διά τα σίδερα να σε ελησμονήσω ·
ως πότε ζω και φαίνομαι, να σ' έχω εις τον νουν μου,
και κάφτει με η αγάπη σου, δεν ημπορώ πομένειν.

210

Εικόνες

εικόνα 1: Η εικόνα της Βενετίας παριστάνεται αλληγορικά ως γυναίκα, με τις θαλάσσιες κτήσεις να την περιβάλλουν (Χειρόγραφο της Εθνικής Βιβλιοθήκης των Παρισίων).

¹³ κόφτουν: κόβουν

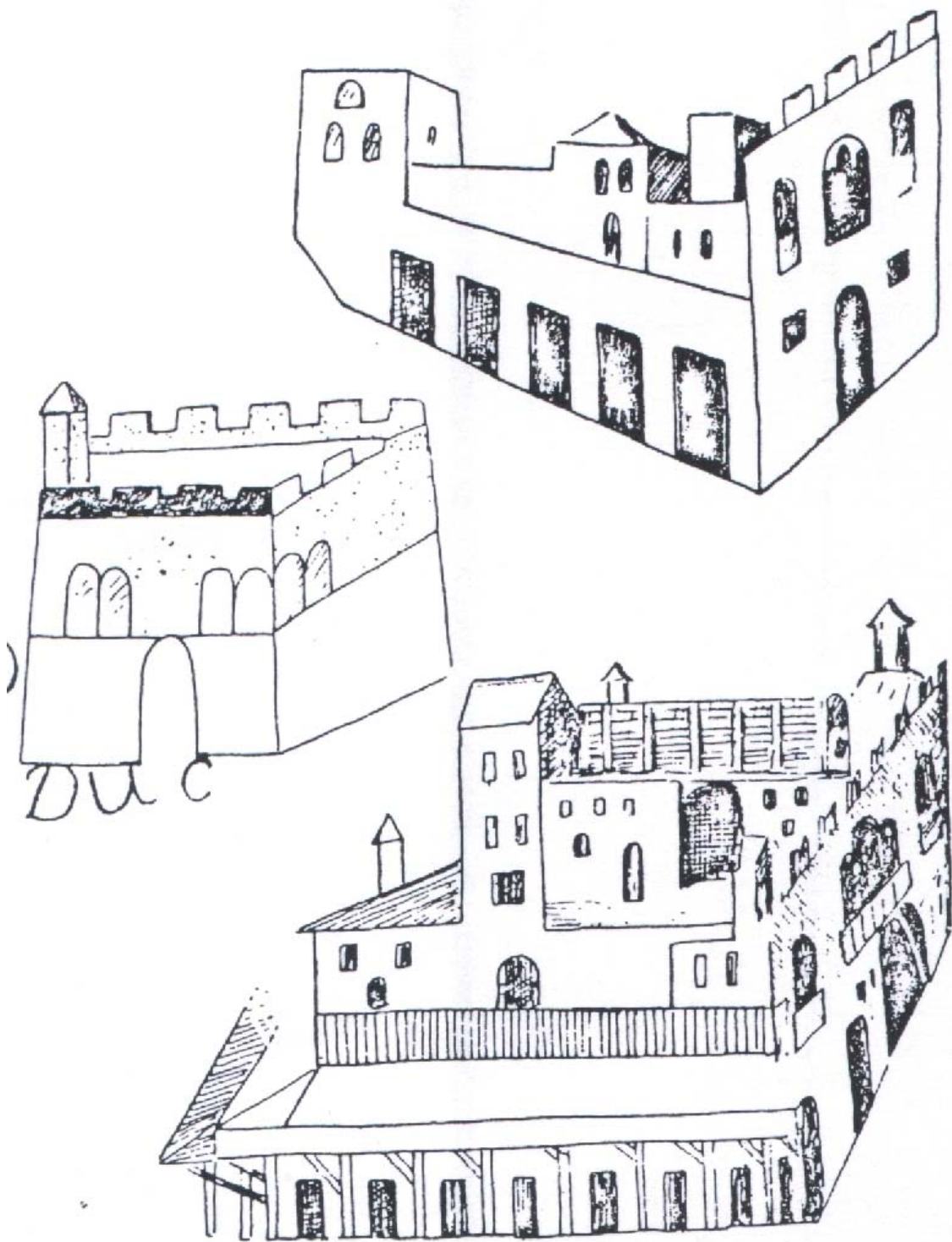
¹⁴ να μ' εφάνησαν: θα μου φαίνονταν

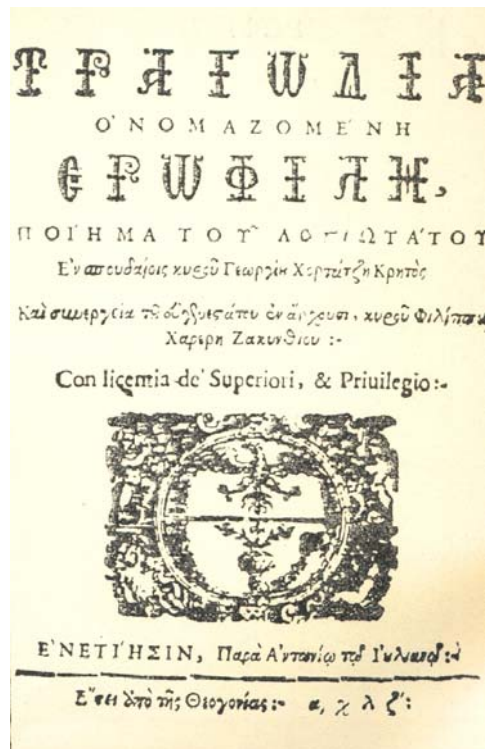
εικόνα 2: Ο χάρτης της Βενετικής πόλης των Χανίων, 1618. Francesco Basilicata, Το βασιλείον της Κρήτης. Στο λιμάνι μπροστά από το τείχος του Καστελιού διακρίνεται ο χώρος όπου πιθανόν διεξήχθη η γκιόστρα του 1594.

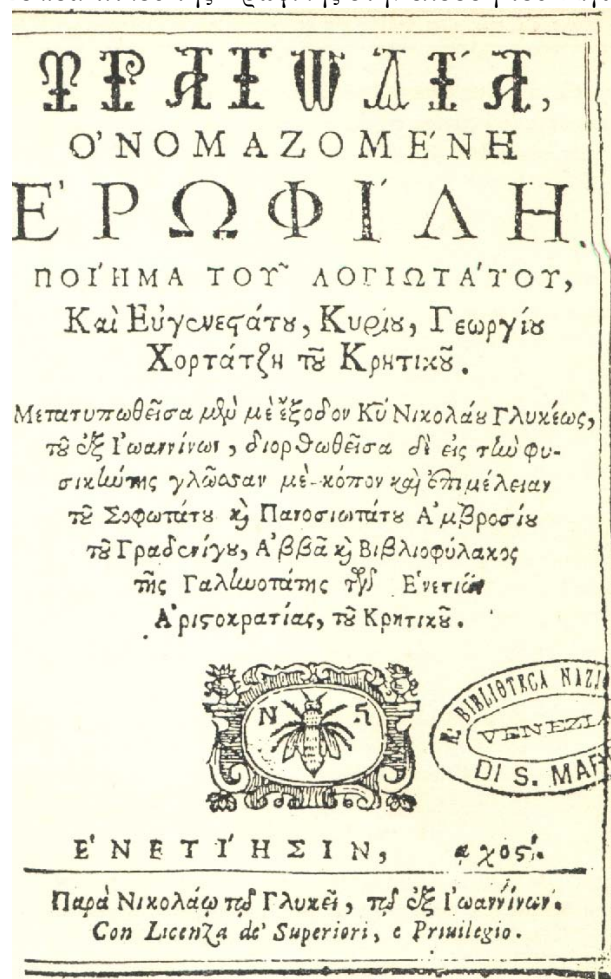
εικόνα 3: Η χαλκογραφία του Ρεθύμνου του Marco Boschini, 1651.

εικόνα 4: Τα σίτσα του Δουκικού ανακτόρου του Χάνδακα (Ηρακλείου), των χρόνων της Ενετοκρατίας, σε τρεις απόψεις (σχεδιάσματα του ζωγράφου Θωμά Φανουράκη). Εκτός από την μεγάλη αίθυσά του, ενδέχεται να παιζόταν θέατρο και στην πλατεία που βρισκόταν μπροστά στο ανάκτορο του βενετού Δούκα της Κρήτης.

εικόνα 5: Σελίδα τίτλου της Ερωφίλης στην έκδοση του Κιγάλα (1637).

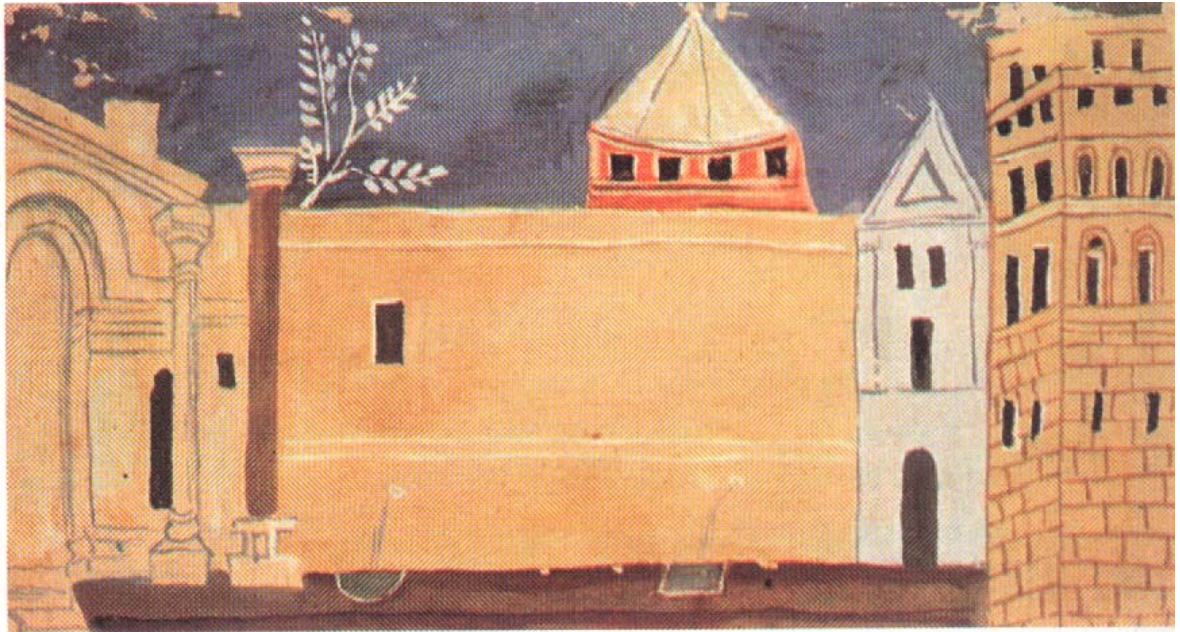
εικόνα 6: Σελίδα τίτλου της Ερωφίλης στην έκδοση του Γραδενίγου (1676).

εικόνα 7: Το σχεδιάσμα του Γιάννη Τσαρούχη για το εξώφυλλο του προγράμματος της Ερωφίλης της Λαϊκής Σκηνης του Καρόλου Κουν, το 1934.

εικόνα 8: Φωτογραφία του σκηνικού από την παράσταση της Ερωφίλης από τη Λαϊκή Σκηνή του Καρόλου Κουν, το 1934. Τα πενιχρά οικονομικά του θιάσου δεν επέτρεπαν την κατασκευή πλουσίων σκηνικών, οπότε ήταν αναγκαίες οι ευρηματικές λύσεις. Τα γυναικεία κοστούμια θυμίζουν νησιώτικη λαϊκή παράδοση, ενώ τα ανδρικά παραπέμπουν στο Θεόφιλο και το θέατρο Σιών.

εικόνα 9: σχεδιάσμα και μακέτα του σκηνικού από την παράσταση της *Ερωφίλης* από τη Λαϊκή Σκηνή του Καρόλου Κουν, το 1934.

εικόνα 10: Ερωφίλη η Βάσω Μανωλίδου.

εικόνα 11: Μακέτα για το κοστούμι της *Ερωφίλης* στην παράσταση που ανέβασε η φοιτητική θεατρική ομάδα του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (1949, 1950), με σκηνοθέτη το Λίνο Πολίτη και σκηνογράφο τον Γιάννη Τσαρούχη. Δεκαπέντε περίπου χρόνια μετά την παράσταση του Λαϊκού Θεάτρου, ο Τσαρούχης σκηνοθετεί με άλλη ματιά το ίδιο έργο. Τώρα η *Ερωφίλη* του κατοικεί σε ένα αναγεννησιακό παλάτι με έντονα κλασικιστικά στοιχεία.

